

ЮРИДИКЦІЙНЕ РОЗДІЛЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

У статті розглядається проблема сучасного юрисдикційного розділення українського православ'я на три основних гілки. Після здобуття незалежності в Україні паралельно функціонують різні за юрисдикцією православні церкви, які не мають взаємного визнання та протиставляються одна одній. Аналізується процес історичного становлення, загальносвітового визнання, сучасного розв'язку, а також поширення та трансформації парафіяльної мережі кожної із церков. Встановлено, що канонічне визнання світовим православ'ям Помісної церкви України сприятиме консолідації української нації та утвердження незалежності держави.

Ключові слова: юрисдикція, автокефалія, православ'я, собор, православна церква, ієрархія, релігійна громада, митрополія, парафія.

Початок нового тисячоліття спричинив активний сплеск глобалізаційних перетворень. Суперечки за нейтральні території, збройні протистояння в "гарячих" точках, міжрелігійні конфлікти, загальна агресія, політична зміна столиць окремих держав та багато інших важливих складових всесвітньої геополітичної ситуації значною мірою відбилися і на Україні. Ці всі процеси відбуваються на фоні загальної декларації миру, поваги, взаємовизнання та толерантності. Українське суспільство в цьому випадку не є винятком. За роки державної незалежності Україна так і не здобула омріяного міжконфесійного миру та припинення конфліктів на релігійному підґрунті. Наша країна одна з найбільших православних держав світу, тому надання довгоочікуваного Томосу українській церкві – історична та канонічна справедливість.

За роки державної незалежності українське суспільство періодично піднімало означене питання. Нарешті 6 січня 2019 р. ми офіційно отримали історичний документ. І це важливо для формування нового громадянського суспільства в Україні. Більше того, це один із невід'ємних елементів утвердження державності та ваги самої України на міжнародній арені. Це особливо помітно в період військового протистояння з Росією та анексією Криму. Після чого, всі три гілки православ'я, особливо УПЦ МП мала неабиякий поштовх для відокремлення від Москви, але цим не скористалася [4, с. 166]. Наразі, незалежність нової української церкви вже сформований елемент українського буття, це вже історична об'єктивність. Разом із тим, Томос наразі не об'єднав усі гілки православ'я. Станом на початок 2019 р. юрисдикційне розділення продовжується. Історично склалося так, що в Україні діє декілька православних церков, подібних за змістом, але різних за формою. Тому дослідження історичного розділення на різні юрисдикції православних церков в Україні дасть можливість їх глибинного аналізу, що посприє об'єднанню всіх гілок навколо вже визнаної Православної церкви України. Задекларувати її існування це надзвичайно важливо, але досягти повного визнання без входження в нову церковну структуру більшості українських парафій напевно буде складно.

Сьогодні питання Томосу та юрисдикційного розділення активно обговорюється всією громадськістю. Очевидно, що провідні релігієзнавці країни та ієрархи різних конфесій долучаються до обміну думок з цього питання. Зокрема, важливими є виступи та коментарі С. Здіорука, В. Єленського, П. Кралука, О. Сагана, Ю. Чорноморця, Л. Филипович та інших. Серед богословів та ієрархів окремо звертаємо увагу на повідомлення патріарха Філарета, митрополита Епіфанія та архієпископа Євстатія (УКЦ КП); митрополита Іларіона Алфеева (РПЦ), митрополитів Олександра Драбинко та Симеона Шостацького (ПЦУ) протоієрея Миколая Данилевича (УПЦ ПМ); а також архимандрита Кирила Говоруна та протоієрея Георгія Коваленко. Крім того, з'явилися в публікаціях вітчизняних ЗМІ коментарі екзархів Константинополя в Україні, наприклад архієписко-

па Даниїла. Така активна увага громадськості свідчить про історичну вагу питання утвердження незалежної церкви в Україні. Історична ретроспектива та аналіз юрисдикційного розділення православних церков допоможе змоделювати майбутній план входження максимальної кількості парафій до новоствореної ПЦУ.

Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України значною мірою активізувалась релігійна діяльність. Проголошення свободи совісті та віровизначення, що вилилось у прийнятій 1991 р. відповідний Закон, спричинило бурхливий розвиток релігійної мережі. В країні почали реєструватися тисячі приходів різних конфесій. Причому відновлювалися та виходили з підпілля заборонені в радянську добу церкви, наприклад, Українська греко-католицька церква, та активно розрослися вже існуючі, наприклад, Українська православна церква та Євангельські християни-баптисти [11, с. 29]. Також це стало можливим завдяки 8 статті Закону, яка регламентувала перехід від однієї юрисдикції до іншої [22]. З одного боку відкрилися можливості для становлення нової релігійної інституалізації країни та руху до утворення єдиної православної церкви, а з іншого – етноконфесійне відродження в усьому розмаїтті спричинило ряд конфліктів та релігійних протистоянь, частину з яких не вирішено і сьогодні. А основне – православна церква, як домінуюча в Україні, так і не змогла об'єднатися, натомість розділилася на три юрисдикції. Можливою причиною юрисдикційного розділення є відсутність концепції Українського православ'я [19, с. 633]. Хоча в постановах Собору архієреїв УПЦ КП зазначається що церква керується та живе "традиціями українського православ'я", певного втілення в життя та глибокого осмислення не спостерігається. УАПЦ так і не заявило офіційно про керування одвічними традиціями власне Київського православ'я, радше висловлює певні полемічні думки. Що стосується УПЦ МП, то тут і згадки про українські традиції в офіційних документах немає.

Хоча всі гілки однозначно ідентифікують себе із Києво-Володимирівим хрещенням, спільною історією та українською землею, розділення залишається реальною сьогодення. Схожа ситуація спостерігається і в церкві діаспори. Є згадки про щось українсько-традиційне, проте воно або ж політизоване, або не має цілісного характеру. Станом на сьогодні важко сказати про завершення формування Київської православної традиції. Будемо сподіватися на її ідейне осмислення та утвердження як офіційної церковної доктрини, разом із дотриманням автохтонних українських церковно-обрядових традицій, вже в новоствореній ПЦУ.

Для глибокого розуміння проблеми юрисдикційного розділення сучасного православ'я в Україні необхідно проаналізувати історичний момент утворення кожної із трьох основних церков. Йдеться про УАПЦ, УПЦ МП і УПЦ КП, бо існують в Україні й інші православні утворення, наприклад, Українська дійсна автокефальна православна церква, Українська незалежна апостольська церква, Українська православна церква патріарха Кулика. Але всі вони разом не складають навіть 0,1 %

від загальної чисельності українських парафій, або ж існують номінально у вигляді парафії-приходу її засновника. Що стосується новоутвореної Православної церкви в Україні, то її інституційне оформлення наразі незавершене. Процес її становлення як юридичної особи тільки розпочато. Невизначено остаточно єдиної назви конфесії, адже самі очільники називають її "Православною церквою України" або ж допускається "ПЦ в Україні". У Томосі, підписаному Вселенським патріархом Варфоломієм, вжито назву "Святіша церква України" [2]. Крім того, на місцях по єпархіях УПЦ КП та УАПЦ не відбувається жодних об'єднаних зборів духовенства, немає масових спільних богослужінь священства обох, уже по факту неіснуючих, церков. Ще один важливий факт, що свідчить про несформованість юридично нової ПЦУ, це перехід громад з УПЦ. ЗМІ регулярно подають статистичні дані про зміну юрисдикції по території всієї України. Разом із тим, з посиланням на сайт міністерства юстиції можемо відмітити: наразі парафії, які змінили підпорядкування, реєструються не як ПЦУ, а як УПЦ КП, бо сама Православна церква України потребує офіційної реєстрації та документального оформлення. Тому цей процес триває, і в скорому часі матиме логічне завершення. Відтак, в сучасній ситуації розглядаємо лише три означені православні структури в Україні.

Історично першою утворилася Українська автокефальна православна церква. Це відбулося на Всеукраїнському православному соборі в Києві 1921 р. [15]. Основною проблемою, з якою зіткнулися учасники установчого Собору, було рукопокладення перших ієрархів новоутвореної церкви. Новообраного митрополита Київським і всієї України відомого релігійно-громадського діяча та борця за незалежність протоієрея Василя Липківського законна ієрархія РПЦ відмовилася благословляти на це служіння. Відтак, Собор прийняв рішення самостійно без єпископату, посилавшись на практику Олександрійської церкви перших століть, висвятити свого першоієрарха [9, с. 287]. Послідувачі хіротонії духовенства звершувалися вже звичайним чином (два-три єпископи рукопокладають нового).

Сам Собор утвердив і визнав факт такої першої хіротонії вимушеною історичними обставинами. Якраз це й стало основним каменем протиріччя на шляху до визнання новоутвореної УАПЦ світовим православ'ям. Крім того, шалений супротив новоутвореній церковній структурі створював митрополит Михайло (Єрмаков), екзарх Московського патріарха в Україні [19, с. 639]. Загалом, УАПЦ у ХХ ст. пройшла складний шлях свого становлення, так і не здобувши загальноправославного визнання. В радянський період влада жорстко контролювала її діяльність, період церковних розділень 20–30-х рр. не сприяв її інституалізаційному становленню, частина духовенства відходила то до обновленців, то поверталася до РПЦ, не отримавши визнання, то виїжджала в діаспору. Тому, як монолітна структура УАПЦ у ХХ ст. так і не сформувалась. Фактично, 1936 р. УАПЦ припиняє свою діяльність після арешту митрополита Івана Павловського та кількох єпископів [9, с. 289].

Своє відродження УАПЦ пов'язує вже із 1989 р., коли 16 лютого було створено відповідний Комітет у Києві. Далі були Собори у Львові та Києві, де 5 червня було обрано нового патріарха Київського і всієї України Мстислава (Скрипника) [19, с. 701]. Радянська влада однозначно противилася відродженню УАПЦ, вважаючи цей процес частиною ідейно-політичної боротьби українського народу за незалежність. Дійсно, після 24 серпня 1991 р. тиск на УАПЦ значно зменшився, і відроджена структура розпочала власну широкомасштабну інституалізацію по всій території України. Знову ж

такі, боротьба цієї церкви за всеправославне визнання не увінчалась успіхом. Москва всілякими способами противилася відокремленню незалежної церкви, адже кількість парафій в Україні становить половину загальної кількості приходів всієї РПЦ. Крім того, загальноімперські замаху Росії, які з вуст патріарха Кирила звучать як ідеї "Третього Риму" та "Руського міра", не могли дозволити відділенню навіть у духовному плані, будь-якій із колишніх республік. Це могло б спричинити ланцюгову реакцію, адже і Молдова, і Естонія, і Білорусь, як і Україна постійно піднімали питання про утворення незалежних церковних юрисдикцій саме на хвилях національного відродження та державної незалежності. Офіційно церква зареєстрована відповідними державними органами 1995 р. Станом на 1 січня 2018 р. в Україні зареєстровано 1167 парафій УАПЦ, з них 101 вже не діючі [18].

Іншою найчисельнішою православною структурою в Україні є Українська православна церква, яка знаходиться в єдності з Московським патріархатом. Її історичний шлях розпочинається із Всеросійського православного собору 1918 р., коли їй було надано автономію в канонічному єднанні із РПЦ. Згодом 1922 р. патріарх Московський Тихон підтвердив цей статус. Але в радянський період керівництво РПЦ робило вигляд, що ніякої автономії не існує [19, с. 700]. По-факту церква в Україні існувала як екзархат РПЦ, причому свідомо близько 60 років не збирали собор українських єпископів, який би мав обирати свого першоієрарха. Екзархи призначались в Москві, й не з числа етнічних українців. Вперше 1968 р. цю посаду обійняв українець митрополит Філарет (Денисенко).

Український екзархат Московського патріархату канонічно включав у себе єпархії з парафіями та монастирями, які розташовані на території Української РСР. "Українська православна церква" – інша офіційна назва. Титул екзарха: митрополит Київський і Галицький, патріарший екзарх всієї України. Таким чином вперше з'являється назва Українська православна церква. В тому ж таки документі окремо йдеться про Синод екзархату, як найвищий законодавчий, виконавчий і судовий орган влади, який діє в межах, визначених канонами і Статутом РПЦ. Синод екзархату був повністю незалежний на території України, хоча й був підзвітний Священному Синоду РПЦ [17, с. 10].

На позачерговому Архієрейському соборі РПЦ (25–27.10.1990 р.), обговорювалось питання про розширення самостійності та самоуправління УПЦ. Українську церковну ситуацію досліджувала спеціальна комісія під головуванням митрополита Крутицького та Коломенського Ювеналія. Було прийнято рішення про надання УПЦ статусу автономії із широкими правами. Собор сформував "Визначення про УПЦ": "УПЦ надається незалежність і самостійність в її управлінні, предстоючий УПЦ обирається українським єпископатом і благословляється Московським патріархом, митрополит Київський і всієї України, як предстоючий УПЦ, є постійним членом Священного Синоду РПЦ" [14]. Того ж року патріарх Московський Алексій II вручив митрополиту Філарету Грамоту про незалежність [5, с. 5]. Крім того, Алексій II направив офіційний лист міністрові юстиції України В. Онопенко. В документі йдеться, що УПЦ незалежна та самостійна в управлінні, а РПЦ не претендує на все рухоме і нерухоме церковне майно на території незалежної України, адже воно автоматично переходить до УПЦ. Якої-небудь адміністративно-фінансової підзвітності Московській патріархії не існує [12, с. 3].

На момент надання статусу автономії УПЦ мала 20 єпархій, 29 монастирів (в тому числі Києво-Печерська і Почаївська лаври), Одеську семінарію (згодом відкрились Київська і Волинська, а в 1992 р. і Київська духовна академія), та 5031 релігійну громаду [1, с. 116]. Кількість архієреїв Української православної церкви становила 20 правлячих, один вікарний та один заштатний архієпископ [3, с. 8]. Така потужна мережа парафій, найбільша для України, мала можливість реєструватися завдяки тому, що в "доперебудовні" часи легально діяли лише Український екзархат РПЦ, а УПЦ стала його правонаступницею, та об'єднання євангельських християн-баптистів України – складова частина ВРЄХБ [6, с. 110].

За роки незалежності України УПЦ Московського патріархату кілька разів мала можливість здобути власну автокефалію, але проросійська частина архієреїв завжди блокувала це питання, тому собори українських архієреїв, наприклад, від 15 грудня 1996 р., взагалі приймали рішення про "недоцільність постановки питання про досягнення автокефалії найближчим часом" [21]. Схоже рішення було прийняте на Соборі 28 липня 2000 р. [6, с. 207]. Так і не здобувши повної незалежності станом на 1 січня 2018 р. УПЦ була найбільшою релігійною організацією в Україні. Кількість діючих парафій 12064 [18].

Наймолодшою за моментом створення є Українська православна церква Київського патріархату. Її ідейним лідером та "батьком", але не першим патріархом, є патріарх Філарет (Денисенко). Після проголошення державної незалежності України автокефальні настрої набувають значних обертів. Тоді митрополит Київський і всієї України Філарет (УПЦ МП) однозначно виступив за повну автокефалію Київської митрополії. Але Росія будь-якими методами намагалася втримати у власному силовому полі церковний Київ. Відтак, створювався шалений тиск на проукраїнську ієрархію. Архієрейський собор РПЦ змушує Філарета під тиском дати обіцянку про зречення митрополічної кафедри. Далі відбувається Харківський собор без участі митрополита Філарета, де було обрано нового предстоятеля УПЦ МП митрополита Володимира (Сабодана). У відповідь на такі дії, 25–26 червня 1992 р. у Києві відбувся об'єднавчий собор УАПЦ та частина УПЦ МП, що залишилася вірною митрополиту Філарету. Нова церковна структура отримала назву УПЦ КП. Предстоятелем обраний Патріарх Мстислав (Скрипник), який очолював недавно відроджену УАПЦ [19, с. 706]. Після смерті Мстислава у 1993 р. УАПЦ знову відділяється (відроджується), її очільником стає патріарх Димитрій (Ярема). У 1993 – 1995 рр. УПЦ КП очолював патріарх Володимир (Романюк). Саме він заново відродив древню ідею Києвоцентричності слов'янських земель, наголосивши, що "Київ – другий Єрусалим". З 1995 р. УПЦ КП очолює патріарх Філарет. Важливим моментом новаторства в світовому православ'ї є започаткування Філаретом так званого "паралельного диптиху". Завдяки власним контактам зі світовими православними лідерами (Митрополит Філарет з 1968 по 1992 р. був другою особою в РПЦ), новообраний Київський патріарх започатковує євхаристичне спілкування з іншими світовими церквами, які поки що невизнані. Наприклад, опозиційна церква Болгарії, Македонська ПЦ, церква Чорногорії та іншими церковними утвореннями, які прагнули до незалежності та світового визнання [19, с. 710]. Станом на 1 січня 2018 р. діючими є 4807 громад [18].

Таким чином, із 1995 р. офіційно зареєстрованими, сформованими та діючими на території всієї України є три конфесії: УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ. УАПЦ та УПЦ

КП є ідейно близькими, бо в основі їх служіння лежить ідея Києвоцентризму та загально православного визнання. Разом із тим, численні об'єднавчі собори та комісії цих двох церков, які постійно "діяли" до моменту створення ПЦУ так і не відбулися [7]. Необхідно відмітити, що і УПЦ МП за період незалежності кілька разів створювала відповідну комісію для діалогу з УАПЦ та УПЦ КП, але далі паперу справа не рухалась [8].

Тому, утворення Православної церкви України завжди було основним вектором руху згуртування гілок українського православ'я навколо ідеї автокефалії та злиття заради проголошення Помісної церкви. Відтак, Вселенське визнання цього процесу – логічне завершення важливої справи становлення незалежності України загалом.

Причому, необхідність діалогу між православними юрисдикціями визнавала абсолютна більшість українського суспільства, хоча б на рівні церков Київської традиції. Як приклад варто навести результати соціологічного дослідження "Ставлення громадян України до деяких релігійних лідерів та до створення єдиної помісної православної церкви", проведеного службою Центру Разумкова наприкінці 2016 р. Зокрема, серед православного населення 44,5 % за створення Помісної церкви. Наприкінці 2018 р. такі настрої серед населення помітно зросли [20].

Сьогодні, провідні вітчизняні філософи, наприклад, Ю. Чорноморець, стверджують, що релігійний чинник стане важливою ланкою об'єднання всього українського суспільства. Здебільшого націоналістичні гасла часто подобаються одним, і дратують інших, адже територія України велика, й історично тривалий час була розділена між різними, інколи ворогуючими імперіями. Відтак, релігійні слова молитви, звернені до Всевишнього Бога, який немає партійної приналежності, не викликають людського супротиву [13, с. 59]. Крім того, саме Церква користується сьогодні найвищим ступенем довіри в населення, повною мірою присутня в усіх містах та селах України та виконує переважною мірою конструктивну та миротворчу функцію. Важливим є і той факт, що усунення еклезіологічного протистояння між україноорієнтованими церквами якраз і стане основою помісності новоутвореної української церкви [23, с. 182]. Більшість науковців, громадських діячів та керівництво держави переконані в майбутніх серйозних трансформаціях і в УПЦ Московського патріархату. Сьогодні спостерігаємо перші переходи та перереєстрації статутів громад. Навпевно, цей процес в найближчому майбутньому набуватиме все більших обертів. Це призведе до швидкого утвердження новоствореної ПЦУ на світовій арені.

Зрозуміло, що нова помісна українська церква не постала сама собою. По-перше, це виправдана історична справедливість, до якої український народ прагнув ще з часів Богдана Хмельницького. Очевидно, що нового дихання ця ідея набула після 1991 р. на хвилях національного відродження. Шлях до самоутвердження та релігійної самоідентифікації української нації, як світового православного народу, неминуче лежить через утвердження власної церкви. Фундаментальну роль у створенні ПЦУ відіграла і нинішня українська влада, та особисто Президент. Крім того, активно долучився до процесу і був, фактично головним ідеологом процесу Вселенський патріарх.

Багаторічний шлях об'єднання пройшли й проукраїнські УАПЦ та УПЦ КП. Численні об'єднавчі собори та засідання раніше хоч і не приносили успіху, але все ж давали надію на подальше утвердження єдності. Один із останніх прикладів – документ про утворення Помісної Української православної церкви влітку 2015 р. [16,

с. 2]. В життя цей документ втілений так і не був, але він свідчив про регулярне обговорення процесу об'єднання церковної структури.

Визнання новоутворених Помісних православних церков у ХХ ст. – це тривалий процес. Більшість країн, що отримали автокефалію вже в наш час, десятиліттями чекали світового признання власної церкви. Крім того, канони церкви свідчать про необхідність церковної незалежності після того, як сама держава-носіє релігії проголошена суверенною. Іншими словами: незалежній державі – незалежну церкву [10, с. 14].

Підсумовуючи сказане відмітимо, що прагнення українського народу, одного із найбільших православних народів світу, мати власну автокефальну церкву активізувалося після здобуття незалежності, але понад 27 років паралельно в Україні існувало три різні юрисдикції. Вони пройшли тривалий, подекуди складний шлях становлення та інституалізації в суспільстві. Роль і місце кожної із трьох основних православних церков України далеко не однозначні. Крім того, значний тиск та протидію українській автокефалії, в тому числі і на міжнародній арені, зрештувала РПЦ, що негативно відбивається на релігійній ситуації в Україні загалом.

З УПЦ МП все очевидно, вона вважає себе правонаступницею Українського екзархату та Київської митрополії, яка існувала на цих землях століттями. Зараз вона знаходиться в єднанні з РПЦ і відстоює подальшу єдність з церковною Москвою. Складніше питання із УАПЦ та УПЦ КП, які всі ці роки намагались об'єднатись, бо немає жодних ідейних, еклезіологічних чи богослужбових відмінностей між ними, але процес постійно відкладався або ж його штучно переривали, або ж створювалися комісії з діалогу, які функціонували лише на папері. Перешкодою для втілення діалогу між церквами постійно була позиція певних ієрархів як УПЦ МП, так і УПЦ КП. Відтак, компромісу так і не вдалося досягти, комісії завершували свою діяльність без конкретних результатів. Тому, без втручання влади шляхом звернень Президента та Верховної Ради України до Вселенського Патріарха, без підтримки на рівні більшості обласних та районних рад, проблема об'єднання в Єдину помісну церкву не мала б місця в новітній українській історії.

Отже, пройшовши складний шлях інституалізації в українському суспільстві три паралельні юрисдикції українського православ'я все ж об'єдналися, створивши Православну церкву України, яка отримала визнання Вселенського Патріарха та Томос про автокефалію. Історичний факт відбувся. Попереду клопітка робота з юридичним оформленням та становленням новоутвореної інституції. Перереєстрація діючих статутів громад. Упорядкування іншої численної документації, наприклад власності земельних ділянок, культових споруд, договорів про постачання електроенергії та багато іншого. Проте найважливіше – це єднання духовенства та мирян в Єдиній церкві. Процес переходу парафій до ПЦУ лише розпочався. Подолання розколу – проблема не одного десятиліття. Будемо чекати, що ієрархи не стануть заручниками різних обставин чи навколоцерковних скандалів. Декларувати об'єднання легко, набагато важче втілювати його в реаліях вітчизняного сьогодення при високому рівні політизації церкви в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. Інституалізована православна релігійність в контексті сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні : дис. на здо-

буття наук. ступеня доктора філ. наук: спец. 09.00.11/ В. Д. Бондаренко. – К., 1993. – 396 с.

2. Вселенський Патріархат опублікував текст томосу для Православної церкви України. – Режим доступу : <https://hromadske.ua/posts/vselenskij-patriarhat-opublikuvav-tekst-tomосу-dlya-pravoslavnoi-cerkvi-ukrayini>.

3. Гавриленко З. Первый Собор Украинской православной церкви // Журнал Московской патриархии. – 1991. – №4. – С. 8–9.

4. Горкуша О., Филипович Л. Громадянська Церква України : нове явище в суспільно-релігійних відносинах / О. Горкуша, Л. Филипович // Держава і Церква : форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства : Матеріали 184 Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. 28-29 травня 2014 р. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 161–171.

5. Грамота Алексія II, Божою милістю патріарха Московського і всієї Русі, митрополиту Київському і всієї України Філарету // Православний вісник – 1991. – №1. – С. 5.

6. Єленський В. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні / В. Є. Єленський. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 420 с.

7. Журнал № 6 засідання Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату від 22 лютого 2014 року під головуванням Святейшого Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета [Електронний ресурс] : за даними "Українська Православна Церква Київський Патріархат". Офіційний веб-сайт "Церква-інфо". – Режим доступу : <http://cerkva.info/uk/synod/4459-synod-22-02-14.html>.

8. Журнали Священного Синоду Української Православної Церкви від 24 лютого 2014 р. Журнал № 04 [Електронний ресурс] : за даними "Українська Православна Церква. Офіційний веб-сайт". – Режим доступу : <http://sinod.church.ua/2014/02/25/zasidannya-24-lyutogo-2014-roku>.

9. Історія релігії в Україні : Навчальний посібник / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін.; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. – 735 с.

10. Калач Д. Міжюрисдикційний діалог у православному середовищі / Д. М. Калач // Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. – № 2(11). – 2018. – С. 13–17.

11. Колодний А. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози (тематична збірка вибраних статей і тез) / А. Колодний. – К., 2009. – 450 с.

12. Лист патріарха Московського і всієї Русі Алексія II міністру юстиції України В. Онопенко // Православна газета. – 1994. – № 1. – С. 3–4.

13. Майдан і церква. Хроніка подій та експертна оцінка / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Від-ня релігієзнавства, Укр. асоц. релігієзнавців, Асоц. "Духовне відродження"; за заг. ред. : Л. О. Филипович, О. В. Горкуші. – К. : Самміт-Книга, 2014. – 656 с.

14. Определение Архиерейского собора РПЦ 25–27 октября 1990 года об УПЦ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://orthodox.org.ua/sobor_90/index.php

15. Перший Всеукраїнський православний церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р. Документи і матеріали // Упорядники Михайличенко Г. М., Пилявець Л. Б., Преловська І. М. – Київ-Львів, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/1SoborUAPC.html>.

16. Підсумкове рішення спільного засідання Комісії для ведення діалогу Української Автокефальної Православної Церкви з УПЦ Київського Патріархату і Української Православної Церкви Київського Патріархату з УАПЦ від 08 червня 2015 р. – К. : Михайлівський Золотоверхий монастир, 2015. – 3 с.

17. Положення про Екзархати Московського патріархату [Текст] // Православний вісник. – 1990. – №4. – С. 9–12.

18. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.) // Релігійно-інформаційна служба України – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2018/70440/.

19. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан // О. Н. Саган. – К. : Світ Знань, 2004. – 912 с.

20. Ставлення громадян України до деяких релігійних лідерів та до створення єдиної помісної православної церкви. Результати соціологічного дослідження. – Київ, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/images/sociology/PresRelig1116.pdf>.

21. Українська православна церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.risu.org.ua/ukr/major_religions/uoc_np/ – 28к.

22. Чорноморець Ю. Закон про зміну юрисдикції – це в першу чергу захист прав громади. – 17 січня 2019 р. – Режим доступу : <https://cerkvarium.org/publikaitsii/analitika/zakon-pro-zminu-yurisdiiksijsi-tye-v-pershu-chergu-zakhist-prav-gromadi.html?fbclid=IwAR0oKzzCM6Q96t5ZH19-SHqh17HbeO6vl--aBfXRMg3DrVX3beijRcQnNc>.

23. Юраш А. Церкви та релігійні організації України після Майдану : традиційні та модерні тренди / А. Юраш // Держава і Церква : форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства : матеріали Міжн. наук.-практ. Інтернет конф. 28-29 травня 2014 р. / за заг. ред. проф. Докаша В. І. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 171–184.

Надійшла до редколегії 25.01.19

A. R. Kobetiaik

SEPARATION ON THE JURISDDICTION OF MODERN UKRAINIAN ORTHODOX

The article deals with the problem of the current jurisdictional division of Ukrainian Orthodoxy into three main branches. During the years of independence, our crew never received a long-awaited religious reconciliation. Today, Ukraine is one of the largest Orthodox countries in the world. Since 1991, Orthodox churches, which are different in their jurisdiction, operate in parallel, and they are not mutually recognized and opposed to each other. Having a common Volodymyr christening and being the same or similar in content, they differ in their own institutionalization in Ukrainian society. The process and conditions of historical formation and the moment of occurrence are analyzed; universal and all-Orthodox recognition; institutionalization as a socially important element; modern development; distribution and transformation during the years of independence of the parish network of each of the Orthodox churches represented in Ukraine. It has been established that the canonical recognition of the newly formed Orthodox Church of Ukraine will contribute to the consolidation of the Ukrainian nation and the strengthening of the independence of the state. This is extremely important for the formation of a new civil society in Ukraine. Moreover, the new united church is one of the indispensable elements of the establishment of Ukrainian statehood and its weight in the international arena.

At the same time, there are a number of unresolved issues. In itself, Tomos did not combine all branches of Orthodoxy into a single church at this time. Problems of simony, dominance of the episcopate in comparison with priests, Sodom sin, super-luxurious bishop's life, church extortion, low level of general and spiritual education of the majority of clergy, lack of official employment of the clergy, extracurricular profitable activity of clergy and others remain unsolved. At the beginning of 2019, the jurisdictional separation continues. The pro-Russian church in the vast majority of dioceses and parishes does not participate in the process of association. Only the beginning of the CSP as a legal entity and its official registration have begun. Delegates are expected to be nominated and the first Organizing Synod of the newly formed church structure is to be convened. It is important to declare its existence, but to achieve its recognition by all the local churches of the world without a real and complete unification of the currently divided Orthodox churches in Ukraine will be difficult. Therefore, the in-depth analysis of the jurisdictional division of Ukrainian Orthodoxy in its historical section will give an opportunity to explain as much as possible the essence and reasons for the distinction for their possible elimination and further unification.

Key words: jurisdiction, autocephaly, Orthodoxy, cathedral, Orthodox church, hierarchy, religious community, metropolitan, parish.

A. P. Кобетяк

ЮРИСДИКЦИОННОЕ РАЗДЕЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ПРАВОСЛАВИЯ

В статье рассматривается проблема современного юрисдикционного разделения украинского православия на три основные ветви. После получения независимости в Украине параллельно функционируют разные по юрисдикции православные церкви, которые не имеют взаимного признания и противопоставляются друг другу. Анализируется процесс исторического становления, общемирового признания, современного развития, а также распространения и трансформации приходской сети каждой из церквей. Установлено, что каноническое признание мировым православием Поместной церкви Украины будет способствовать консолидации украинской нации и утверждению независимости государства.

Ключевые слова: юрисдикция, автокефалия, православие, собор, православная церковь, иерархия, религиозная община, митрополия, приход.

УДК 2-63:316.32

О. О. Кудин, кандидат філософських наук

РЕЛІГІЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена одній з найактуальніших проблем сучасного релігієзнавства – проблеми взаємовпливів релігії й глобалізаційних процесів. Наголошується, що сам термін "глобалізація" не є остаточно розкритим з точки зору методології. Обґрунтовується положення щодо взаємопов'язаності релігійних і глобалізаційних процесів з їх головними аспектами – аксіологічним і етичним. Аналізуються впливи економічної, культурної, інформаційної та релігійної глобалізації на людину, особлива увага приділяється виникненню та поширенню нетрадиційних релігійних рухів і течій, що можуть призвести до виникнення "одномірної людини". Також прослідковується зв'язок глобалізації з релігійним фундаменталізмом та його крайніми проявами – тероризмом.

Ключові слова: релігія, глобалізація, людина, діяльність, соціум, нетрадиційні релігійні течії, економіка, політика, транснаціональні корпорації, цінності.

Актуальність теми. В ситуації дослідження теоретичних засад сучасного релігієзнавства прослідковується певна неузгодженість щодо існуючих підходів, причина чого полягає в недостатній розробленості методології аналізу релігії. Початок минулого століття характеризується домінантою гегелівської та неокантіанської концепції, теоретичні здобутки яких є актуальними й дотепер в плані основи для методологічних засад релігієзнавчих досліджень. Одним із важливих понять у сьогоденні постає поняття "глобалізація", що використовується для позначення великої кількості соціальних процесів, подій та явищ. Сучасність демонструє неоліберальні реформи, що відбулися в багатьох країнах світу, появу та стрімкий розвиток транснаціональних корпорацій, зростання світової торгівлі та інвестицій, посилення міграційних потоків та ін. У багатьох випадках, взагалі, не усвідомлюється зміст поняття "глобалізація", його дефініції бувають протилежними. Найбільшої актуальності визначення ролі та місця глобалізаційних процесів набуває в зв'язку зі світовою релігійною ситуацією, особливо це стосується України. Актуальними також постають питання щодо позитивного чи негативного впливу глобалізаційних процесів на соціокультурний фон конкретних країн, чи є глобалізація пов'язаною з минулим або це повний розрив з ним та ін. Окрім

того, феномен глобалізації у взаємопов'язаності з релігійними процесами має й інший аспект – етичний. Слід погодитися з думкою українських дослідників, яку вони висвітлили у колективній праці "Теоретичні проблеми сучасної етики", що "...природа і сутність моральних проблем інформаційного суспільства постають як результат виклику, отриманого людством внаслідок кризи, що виникла в процесі історичного розвитку техніки і технології. У цьому сенсі сама моральна дилема визначається як виклик традиційній культурі, у якій й виявляється невідповідність технічного прогресу моральним ідеалам людства. А технічний і технологічний прогрес трактується багатьма сучасними дослідниками в термінах "етичного вакууму" [3, с.6]. В плані такого "етичного вакууму" можна говорити й про сучасні релігійні процеси, зокрема, про поширення нетрадиційних релігійних течій і рухів.

На жаль, й дотепер, впливи глобалізації на релігію, на нашу думку, проаналізовані недостатньо. Різноманітні релігії пропонують або співіснування і "входження" до глобалізаційних процесів, або їх ігнорування. На нашу думку, глобалізація як така передбачає, перш за все, створення системи загальнолюдських цінностей і основою цієї системи є людина. Безперечно, такий підхід не відповідає настановам певних релігій, які пропо-